

Ключевые слова: парк, сложный рельеф, объемно-пространственная структура, парковые насаждения, глубина перспективы, композиционные особенности.

Annotation

The volumetric spatial structure of the park territory was studied by field research routes on four transverse profiles with a total length of 3375 m. An analysis of the existing depths of perspective was carried out.

Keywords: park, complex relief, volumetric spatial structure, park plantations, depth of perspective, compositional features.

Стаття надійшла до редакції у квітні 2017р.

УДК 72.01

Олійник О.П.¹², к. арх., доц., с.н.с.
Національний авіаційний університет, Україна, м. Київ

ГЕНДЕРНІ ОЗНАКИ В АРХІТЕКТУРІ ТА МІСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Чоловіче та жіноче виразно простежуються вже в архітектурі найдавніших часів. Міські структури – площі й вулиці, внутрішні простори, а далі інтер'єри взаємодіють з людиною, створюючи підсвідоме сексуальне тло, сприятливе чи агресивне, жіноче чи чоловіче, навіть з певною орієнтацією. Архітектура, за З.Фрейдом та А.Бецькі, несе риси тієї чи іншої статі, жіночі або чоловічі енергії. Сексуальна ідентичність відтворюється в міському просторі. В статті простежується, як це відображається в сучасній архітектурі світу та Києва, зокрема.

Ключові слова: сексуальність в архітектурі, міський простір, чоловіче і жіноче, квір-простір.

Постановка проблеми. Архітектура, як найближче оточення людини, є виявленням її сексуальної ідентичності з домінуванням

---

¹² © Олійник О.П.

ознак тієї чи іншої статі. Це просліджується в архітектурі ще з давніх часів, проте досі лишилося мало дослідженим.

Аналіз останніх досліджень. В науковій літературі почали з'являтися статті, присвячені даній проблематиці, тільки після т.зв. «сексуальної революції» 60-х років. Дослідженню сексуальності в архітектурі присвячені ґрунтовні наукові монографії А. Бецкі [1], [2], які, в свою чергу, опираються, на праці феміністських теоретиків, в тому числі Б. Коломіні [3], яка вперше підняла ідею про те, що будинки мають гендерні ознаки. У вітчизняній літературі питання еротики в архітектурі досліджено в статтях О. Олійник [4], [5]; серед російських дослідників слід відзначити О.Боярину, яка досліджувала співвідношення чоловічого-жіночого в архітектурі [6]. Але в цих роботах тема далеко не вичерпана.

Формулювання цілей статті. Простежити прояв гендерних ознак та сексуальної ідентичності в архітектурі з найдавніших часів по сьогодні.

Основна частина. Архітектура завжди були вираженням людської сексуальності. Чоловіче та жіноче простежуються в архітектурі вже з найдавніших часів, зокрема, в ордерній системі: колони, як уособлення чоловічого єства, оточують наос – сакральну, жіночу серцевину храму. Вся історія архітектури поділяється на епохи з більш вираженим чоловічим, раціональним, деспотичним проявом, або жіночим – романтичним, декоративним, демократичним. В перших домінує регулярне, «розумне», перемога над природою аж до насилля; в других – м'яке, жіноче, огортаюче, зі співзвучними природі і людині просторами.

В перших з'являються обеліски і хмарочоси, в інших – громадські площі, концертні зали і барокові брами, плавні і обтічні форми, перетікаючі простори. Природа – уособлення жіночого; цивілізація, технократія – чоловічого. Тому в природних системах із окремо стоячими будинками, як правило, домінував матриархат; а щільно забудовані, регулярні системи тяжіли до патріархату і недемократичного ставлення до жінок. Співмасштабність, природне планування міст було характерне для Греції, Візантії та Давньої Русі. Жорсткі форми, надлюдський масштаб, регулярне планування,

обеліски та хмарочоси – фалічні символи, що фіксують громадський простір та домінують в ньому – характерні для Риму, класицизму, ампіру та модернізму.

Давні язичницькі культури, нерозривно пов'язані з природою, поклонялися Еросу як божеству. Греція та Індія звели мистецтво любові в область вищого знання. Будувалися численні храми, присвячені божествам любові, з приміщеннями, призначеними для здійснення любовних обрядів. Так, еротичні барельєфи храмових комплексів Хаджурао (IX-XII ст.) – це символічне послання, потік енергії в змінюваних динамічних образах. Залежно від часу дня освітлені різні сцени, і вони змінюються безперервно, як саме життя.

Наше спільне з індусами походження проявилось в давньослов'янських культурах родючості, де також переважали жіночі мотиви. Згадайте кам'яних баб, весняні ритуальні обряди, свято Івана Купала... [5, с.36]. Цікаво, що в ассірійській культурі, мабуть, домінувало чоловіче начало. Фалічні символи-обеліски, характерні для Єгипту та Вавилону, до цього дня помітні в архітектурі кавказьких народів. У Сванетії аж до XVIII століття селища оточувалися величезними кам'яними фалосами – прикордонними стовпами.

Візантійська архітектура, що ввібрала в себе весь багатобожий естетичний еротизм Стародавньої Греції, була радісною і неправильною, як криволінійний язичницький Парфенон. Давньоруські храми – гімн красі і життю. Князь Володимир, охрестившись в Херсонесі, привіз звідти в якості військових трофеїв язичницькі мармурові статуї оголених каріатид, які прикрасили двір головного християнського храму Русі – Десятинної церкви. Язичництво, культ прекрасного оголеного тіла, магічні древні культури і обряди-заговори мирно сусідили на Русі досить тривалий час, благополучно минувши драматичний для Європи період чорного середньовіччя з його багаттями, відьмами та химерами [5, с.37].

Ренесанс – прекрасний, холодний і мертвий, практично безстатевий. Вивірена раціональність, лінійна перспектива, алгебраїчна гармонія – чоловічий, холодний стиль.

Бароко – розквіт в архітектурі і дизайні всього світського: меблі найнемислиміших форм, неначе створені для любові, порцеляна, балдахіни, драпірування, вишукані туалети з глибокими декольте, зачіски з архітектурними сюжетами, садиби, оповиті кучерявою вибагливою рамкою садово-паркового ансамблю, де гуляють і насолоджуються, фліртують і люблять. Будинок – «перлина в чаші», обрамлення його – від міських площ з фонтанами до садових композицій – не менш вишукане, ніж сама архітектура. Це епоха танців, легкої музики, кучерявих перук, пишних турнюрів і завитків на фронтонах. Чуттєві мушки з еротичним підтекстом, мова квітів і жестів, загальний потяг до всіх, коли цнотливість – це смішно і непристойно. При цьому – удавана ірраціональність, алогічність, примхливі вигини, розірвані фронтони, що маскують грубу простоту конструкцій.

Модерн («ар-нуво») – мабуть, найеротичніший з архітектурних стилів останнього часу. Інтер'єри Віктора Орта, Анрі ван де Вельде, Владислава Городецького мають яскраво виражений чуттєвий відтінок, обволікають і розніжують, натякають і підштовхують. Планування будівель витончені й примхливі. Згадайте плани будинків Віктора Орта – ніяких прямих парадних сходів: відвідувач угвинчується, втягується, кружляє по діагоналі або восьмикутною галереєю, що огинає відкритий хол. Несподівані і складні форми, чуттєві вигнуті лінії, гра світла і тіні. Ніяких нудних прямих кутів, ніякої симетрії. Хвилі, вигини, рослинний і міфологічний орнамент. Від алегоричних символів, витончених планувань до еротичних сюжетів настінних розписів і декоративних панно Густава Клімта і Альфонса Мухи. Еротика модерну багатозначна, алегорична і двосmisленна. Символи її – водні і повітряні знаки: лілії, метелики, стебла, ліани, лотоси, іриси... Все, що дзюрчить і стелеться, що м'яке й мінливе, прозоре й кольорове [5, с.38].

Тепер обернемось до сучасної архітектури. Війни, революції, посилення жорстокості, новітні технології, ядерна зброя – характерні ознаки ХХ сторіччя – не могли не відобразитися в посиленій маскулінності архітектури. Ар-деко, модернізм, бруталізм, мінімалізм, інтернаціоналізм мали чітко простежуваний «чоловічий»

характер з неприхованою сексуальністю, чуттєвістю. Р. Вільямс, простежуючи цей період в США (який він називає «порномодернізмом»), описує Seagram Building 1958р. – «невідворотно фалічну вежу» – і його супермаскулінного архітектора Людвіга Міс ван дер Рое; захоплюється чоловічою чуттєвістю архітектури Річарда Нейтра і Річарда Роджерса; демонструє фалічні символи в сучасних будинках. «Така форма маскулінності може більше не бути в моді, але вона має епічне походження від Будди до Хичкока і, по-своєму, дуже сексуальна, навіть якщо вона не виражається в нещадній сексуальній активності» [7,с.44].

Архітектура таких майстрів, як Н.Фостер, Р.Роджерс має неприховану чоловічу, агресивну, насильницьку складову. Аналізуючи будівлі Фостера – від гігантського «Огірка» в Лондоні до Commerzbank'у у Франкфурті, – Р.Вільямс пише: «Стоячи, щоб полегшити свій сечовий міхур, з геніталіями в руці, відвідувач Commerzbank має унікальний вид на місто, на яке він справляє потребу», – таким чином нагадуючи читачам про твердження Фрейда, що мочитися на вогонь було архетипним стартом чоловічої сексуальної конкуренції [7, с.121].

Як чоловіче-жіноче проявляється в сучасній архітектурі? За твердженням З. Гідіона, архітектура 60-х років «кидалася від одного відчуття до іншого і швидко набридала.» [9,с.268]. А Б.Коломіна підкреслює, що «сексуальна революція і архітектурна революція невіддільні одна від одної.» [3, с.111].

Від нав'язливих вертикалей прямолінійних хмарочосів-фалосів демократична архітектурна громадськість поступово переходить до створення жіночих, природних просторів, оболонки, амфітеатрів, що приваблюють і оточують. Заха Хадід досить виразно трактувала свій пересувний обтічний овальний павільйон для виставки Chanel в Гонконзі, Токіо і Нью-Йорку як протест проти маскулінізації архітектури, якій вона протиставляє плавну демократичну жіночість [10].

Трансформації відбуваються і в чоловіків-архітекторів. Від неприхованої маскулінної сексуальності Центру Помпіду геніальний

Ренцо П'яно поступово приходять до демократичної плавності природних ліній Культурного центру ім.Жан-Марі Тжибау в м. Нумеа (Нова Каледонія), так само як Пітер Айзенманн, теоретик деконструктивізму, еволюціонує від хмарочосів Берліну до комплексу в Сантьяго де Компостела, що виростає з землі, нагадуючи формою мушлі [11].

Але навіть в одному будинку взаємодія чоловічого-жіночого може бути досить різною – від традиційної пуританської архітектури, де вікна-стіни тримаються разом, але не зазіхають на простір сусіда) до сексуальної революції (скляні мінімалістичні будинки, тобто максимум чоловічого в формі і жіночого в прозорості, і вони неприховано взаємодіють) і навіть порнографії та різних нетрадиційних виявів, як-от осклення з торця будинку.

Дослідниця О.Боярина стверджує, що будь-яка прямокутна, виступаюча форма вже є уособленням чоловічого початку, а будь-які отвори, пройоми, простори – жіночого. Тобто кожен будинок з вікнами поєднує в собі жіноче й чоловіче, так само як місто з будинками і площами та подвір'ями між ними. Аналізуючи їх взаємодію, вона відмічає, що в гармонійній, класичній архітектурі, як і в гармонійно спроектованому місті, це чоловіче-жіноче зрівноважене: одне не силує іншого і не надто переважає. Площа вікон-стіни приблизно однакова, висота будинків, що оточують відкритий громадський простір, теж співзвучна з розмірами площі [6].

Аарон Бецькі у книзі «Building Sex» приходять до висновку, що, очевидно, весь рукотворний світ зроблений чоловіками, а не жінками. Структура будівель і планування міст в сучасному світі майже завжди визначається чоловіками, так само як абстрактний і нав'язливий ритм сіток і колон, що змушує нас до способу життя на основі репресій і, в деяких випадках, пригнічення. З іншого боку, саме жінки створюють внутрішній простір в межах цього створеного чоловіком середовища. Зручні, красиві, спокусливі і логічні, ці інтер'єри виступають в якості «території втечі», самовизначення, а іноді навіть одкровення. Спираючись на широкий спектр архітектурних прикладів, від африканських землянок до сучасних

житлових комплексів, Бецькі досліджує, як цей розподіл архітектурної праці вплинув на наші почуття і, навіть, на те, як ми ставимося один до одного – як чоловіки, так і жінки. Він вірить, що, хоча так було здавна, ми не повинні завжди жити в цій дихотомії між екстер'єром та інтер'єром, зробленим й обжитим, чоловічим та жіночим. Цілком можливо, говорить Бецькі, створити «простір звільнення, простір, в якому ми можемо відтворити нашу ідентичність і наш світ.» [1, с.180].

В своїй книзі «Queer space (Квір-простір)» він досліджує далі, як «одностатеве бажання створює абсолютно нові форми архітектури». Чоловіки і жінки нетрадиційної орієнтації, за думкою Бецькі, перебувають в авангарді архітектурних інновацій, освоюючи занедбані райони, переосмислюючи міські простори, а також створюючи вивільнені інтер'єрні рішення виходу з агресивних середовищ. «Квір(Гей)-простори» виникли з досвіду гомосексуалів в реальній культурі. Часто змушені приховувати свою справжню природу, гомосексуалісти, як жінки, так і чоловіки, обертаються всередину, граючи з нормами внутрішнього простору і створюючи сценічне й атракційне середовище, де вони можуть почувати себе в безпеці. Їх експерименти вказують шлях до архітектури, яка може вивільнити всіх нас від насильницьких структур і просторів-в'язниць сучасного міста», пише А. Бецькі [2, с.17].

Бредлі Куїнн в статті «Мегаполіс, створюваний модою» пише, що міське середовище тісно пов'язане з модою: архітектура також має відношення до людського тіла. Архітектори часто розглядають одяг як третій шар навколо тіла. «Це ефект цибулевого лушпиння, – говорить Патрік Шумахер з архітектурного бюро Захи Хадід. – По-перше, є міський пейзаж, сформований житловими будівлями. По-друге, є житлові помешкання, що оточують людину, яка всередині цього помешкання забирається під ковдру, одягнена в третій шар – піжаму. Щільності простору навколо тіла в цій системі різні», але функції їх схожі [12].

Тобто міська структура – площі й вулиці, внутрішні простори, а далі мікрорівень кожного житла по-своєму взаємодіють з людиною, створюючи півсвідоме сексуальне тло, сприятливе чи

агресивне, жіноче чи чоловіче, виражене чи приглушене, навіть з певною орієнтацією.

Таке сприйняття архітектури передбачає і нову організацію простору. Архітектура вимагає присутності публіки, яка одночасно є і глядачем, і об'єктом спостереження. Візуальність – це не те ж саме, що зір; вона виникає там, де погляд зустрічає бажання. Візуальність передбачає прозорість, маючи на увазі, що всі події в сфері публічного реальні і доступні всім спостерігачам. Це – вияв сексуальної революції замість натяків і прихованості, культ неприхованого бажання замість стриманої еротики. Сучасна архітектура проголошує, що звільнення людини і відкрите планування невіддільне одне від одного. Ідеологічна мета міського простору як публічного місця – це повна проникність інформації. Міські «місця» організовані як значущі простори, що притягають або відштовхують певну публіку, що виражають смисли через заходи і ритуали, які в них проводяться, і мають певний сексуальний підтекст [12]. Мішель Фуко, аналізуючи феномен влади, писав, що влада – це наглядач, це присутність третього, вуайеризм з еротизмом, сексуальність всездозволеності під страхом бути покараним [13, с.286].

Якщо подивитись на містобудівний розвиток Києва, то очевидно, що це місто сформувалося і протягом сторіч розвивалося з переважанням жіночих, природних енергій – це проявлялося в підпорядкуванні планувальної структури мальовничому ландшафту, у проникненні природної складової в міські інтер'єри, в підсиленні структури ландшафту містобудівними домінантами. Навіть в ХІХ сторіччі, з появою регулярного планування та периметральної забудови ці квартали носили локальний характер і розміщувались в межах певного ландшафтного утворення – плато чи долини; регулярна забудова пом'якшувалась розривами площ з обов'язковими церквами і насичувалась зеленню. Виразна структура ландшафту створювала прозорість і відкритість всієї містобудівної системи з множинними точками сприйняття [14], [15].

20-50 рр. ХХ ст. охарактеризувались спробами знищення жіночої, духовної, демократичної, природної складової Києва – в

першу чергу були знищені духовні центри, після того почалось перетворення природного ландшафту в штучний, регулярний з яскраво вираженим чоловічим, імперським, державним проявом. Збільшується масштаб і розміри будинків, на зміну декоративній яскравості модерну і еклектики приходить суворість, стриманість та диктат влади. Тенденції нав'язливої імперської маскулітності добре демонструє конкурс 1934-35 рр. на Урядовий центр, з його статуями Вождя, що височіє над всією регулярною забудовою, призначеною для маршів і демонстрацій, і таким чином керує всім народом. Природне замінювалось на штучне, регулярне; демократичне – на імперське, тиранічне; жіноче, м'яке та ірраціональне – на жорстке, прагматичне чоловіче.

Проте навіть сила і могутність сталінського режиму не змогли в той час остаточно здолати жіночий, природний генотип Києва, що виявилось в післявоєнній реконструкції Хрещатика і певного послаблення в період хрущовської «відлиги».

Символом ідентичності нації став бандитський тіньовий бізнес – куполи підземних торгових центрів, насильницьки втиснуті в простір площі [15].

На цих неповторних м'яких пагорбах, серед витонченої, дотепної київської архітектури нові монстри-висотки виглядають групою ексгібіціоністів-бандитів, які розмахують чоловічим «достоїнством» і б'ються за владу. Вони і є бандити, що «віджимають» все більше і більше нашого життєвого простору, що знищують крок за кроком нашу справжню історію, що виставляють напоказ, поперек, всупереч місту і людям своє примітивне, протилежне, кримінальне чоловіче его [16].

Висотні будівлі – як активне чоловіче начало – повинні врівноважуватися пропорційними їм «жіночими» відкритими просторами, масивами зелені, площами, пішохідними просторами – заспокійливими, гармонізуючими, традиційними. Можливі й згустки доміант – в ділових центрах, де чоловіче, ділове переважає; в тих містах, де немає своїх історичних доміант, як в Нью-Йорку, Чикаго та ін. Тільки це дасть змогу повернути Києву його справжнє обличчя.

Список використаних джерел:

1. Aaron Betsky. Building Sex: Men, Women, Architecture, and the Construction of Sexuality / Aaron Betsky. – Harper Perennial, 1997. – 256 p.
2. Aaron Betsky, Queer Space: Architecture and Same-Sex Desire / Aaron Betsky. – New York: William Morrow, 1997. – 244 p.
3. Beatriz Colomina. Sexuality & Space / Beatriz Colomina. – Princeton Architectural Press, 1992. – 234 p.
4. Олейник Е. Византийская эротика модерна / Е. П. Олейник // Архитектура и престиж. – 1996. – №1. – С. 39–40.
5. Олейник Е. Эротика архитектуры / Е. П. Олейник // Архитектура и престиж. – 1998. – №1. – С. 36–39.
6. Александра Боярина. Секс в архитектуре. [Электронный ресурс]: журнал «Обстановка». – Режим доступа: http://obstanovka.by/sex_in_architecture.php
7. Richard J. Williams. Sex and Buildings: Modern Architecture and the Sexual Revolution / Richard J. Williams. – Reaktion, Telegraph, 2013. – 224 p.
8. Гидион З. Пространство, время, архитектура / З. Гидион. – Москва, Стройиздат, 1984. – 455 с.
9. Виктория Сафонцева. Секс больших городов. [Электронный ресурс]: журнал «Недвижимость». – Режим доступа: <http://www.homeweek.ru/publics/249>
10. Культурный центр им. Жан-Мари Тжибау от Ренцо Пьяно. [Электронный ресурс]: журнал «Architime». – Режим доступа: http://architime.ru/specarch/renzo_piano/cultural_center.htm#1.jpg
11. Брэдли Куинн. Мегалополис, творимый модой. [Электронный ресурс]: журнал «Полит.ру». – Режим доступа: <http://polit.ru/article/2011/02/10/quinn/>
12. Фуко М. Надзирать и наказывать / М. Фуко. – М., Ad Marginem, 1999. – 480 с.
13. Olena Oliynyk. The Maidan and Post-Soviet Evolution of Kyiv's Architecture. [Электронный ресурс]: E-magazine: Heritage Conservation. Regional Network Journal. / EU funded project Regional Co-operation for Cultural Heritage Development. – Issue 5. – Режим доступа: <http://rched.icomos.org.ge/?l=E&m=4-4&JID=5&AID=37>
14. Olena Oliynyk. The architectural image of Kiev's central square as a symbol of national identity/ Olena Oliynyk // Tales of urban lives and spaces. –

De Urbanitate. – Vol.3, 2015. – Ion Mincu University, Buharest, 2015. – p. 83-92.

15. Олейник Е. Архитектура насилия. [Электронный ресурс] : журнал «Ліга.блоги». – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/ooliynyk/article/16204.aspx>

Аннотация

Мужское и женское начало отчетливо прослеживаются уже в архитектуре древних времен. Городские структуры - площади и улицы, внутренние пространства, интерьеры - взаимодействуют с человеком, создавая подсознательный сексуальный фон, благоприятный или агрессивный, женский или мужской, даже с определенной ориентацией. Архитектура, по Фрейд и Аарону Бецки, несет черты того или иного пола, женские или мужские энергии. Сексуальная идентичность отражается в городском пространстве. В статье прослеживается, как это отражается в современной архитектуре мира и Киева в частности.

Ключевые слова: сексуальность в архитектуре, городское пространство, мужское и женское, квир-пространство.

Abstract

Two themes dominated by the architecture throughout human history: the divine and earthly love. Male and female energy has clearly traced in the architecture of ancient times. Urban structures as such as squares and streets, internal spaces, interiors - interact with the person making the subconscious sexual background, good or aggressive, male or female, even with a certain orientation. Architecture has the features of a particular sex, female or male energy, according to Freud and Aaron Betski. Sexual identity is reproduced in the urban space. The article traced, as it reflected in contemporary architecture all over the world and in Kyiv particularly.

Key words: sexuality in architecture, urban space, male and female, queer space.

Стаття надійшла до редакції у квітні 2017р.